

YAZAR HAKKINDA

1967'de Niksar'da doğan Altun, 1989'da İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Medya dünyasına Radyo Mega ve Açık Radyo'da yaptığı programlarla girdi. Gazeteciliğe ise 1994 yılında *Nokta* dergisinde başladı. Radikal, Kent TV, TV8, Dünya ve Platin'de muhabir ve editör olarak çalıştı. Doğuş Dergi Grubu'nda Proje Müdürü olarak görev aldı. CNN Türk'te tartışma programları editörlüğü yaptı. Bahçeşehir ve Okan Üniversitesi'nde TV haberciliği, girişimcilik, inovasyon ve kriz yönetimi içerikli dersler verdi.

Yazdığı Kitaplar

Yolsuzluğun 100 Yıllık Tarihi (2004), *Türk Popüler Tarihinde İlkler* (2006), *İnovasyonla Başarıyı Yakalayan Türkler* (2007), *İlk Hedef: Akdeniz'di, İkinci Hedef: İktisat* (2007), *Türk İşadamının Bilmesi Gereken 101 Ekonomi Hikâyesi* (2007), *İyi Fikir Her Zaman Kazandırır* (2008), *Atatürk, İnönü, Bayar'ın İktisat Kavgası* (2008), *Popüler Ekonomi Masalları* (2009), *Doğanın İnovasyonu* (2011), *Başarısızlığa Övgü* (2015), *Ferrari'yi Çalan Fil* (2017), *Uyumsuzlar* (2019)



DESTEK YAYINLARI: 1693

ARAŞTIRMA: 378

ŞAFAK ALTUN / YA DOĞRU BİLDİĞİMİZ HER ŞEY YANLIŞSA

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Destek Yapım Prodüksiyon Dış Tic. A.Ş.

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmegül

Üretim Koordinatörü: Semran Karaçayır

Editör: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Melike Doğan

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak-Mesud Topal-Nursefa Üzümler

Destek Yayınları: Aralık 2022

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-814-3

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari



Destek Dukkan

Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

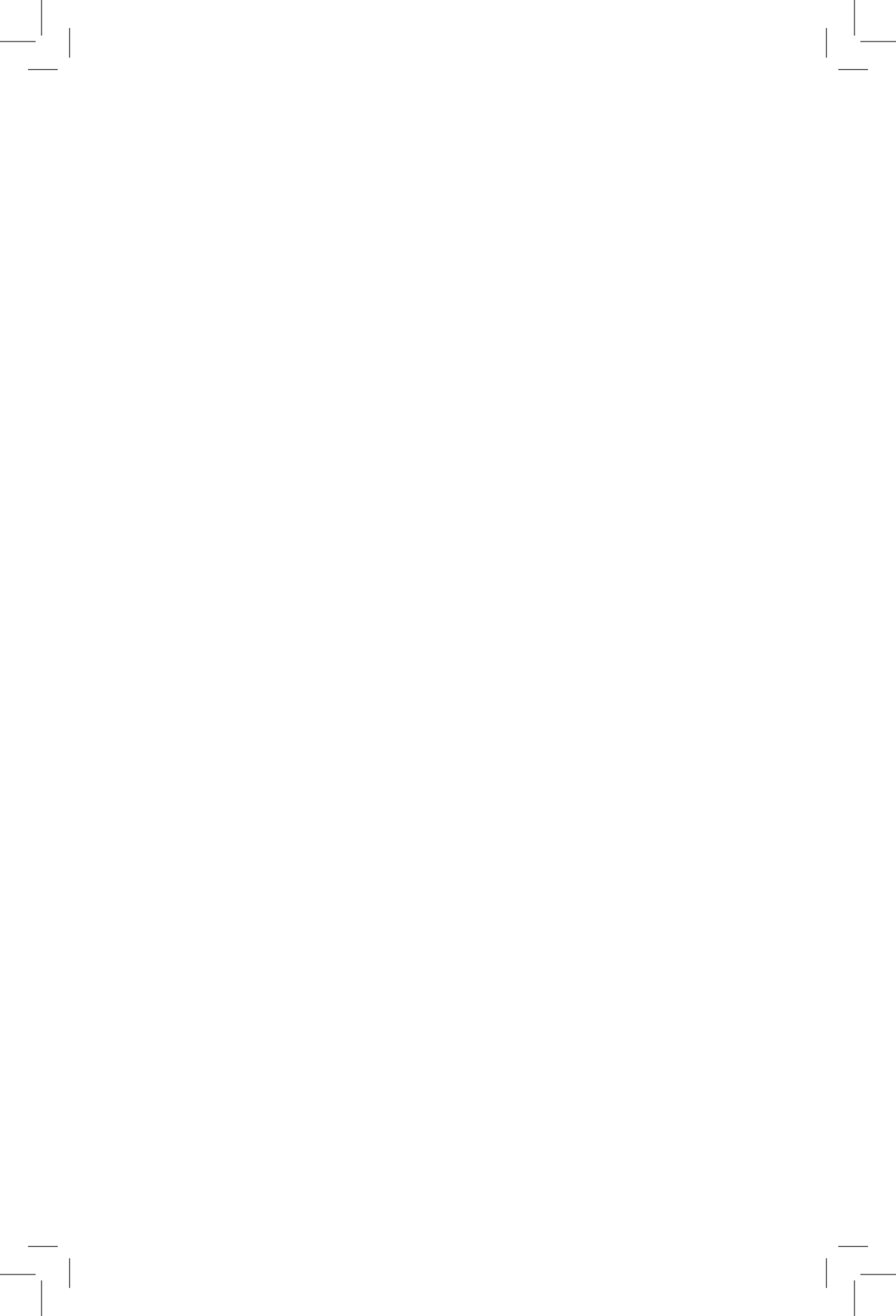
Tel. (0) 212 613 30 06



Ş A F A K A L T U N

YA DOĞRU BİLDİĞİMİZ
HER ŞEY YANLIŞSA

Mitler, şehir efsaneleri ve sahte tarih



İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	10
GİRİŞ.....	11
Evet Yanılmışlardı	12
Ama Güzel Öldük	16
Akıllıca Karar Vermenin En İyi Yolları	18
1- DOĞANIN ZEKÂSI:	
İNSAN EŞREF-İ MAHLUKAT MIDIR?.....	20
Doğanın Dilemması: Ya Doğa İnsanı Kullanıyorsa?	25
2- HAYATIMIZIN DİLEMNASI:	
YOL HARİTALARI NEDEN KUSURLUDUR?.....	30
Sahte Tarih, Okulda Öğretilmeyen Her Şey	
Son Tarih Bükücüleri	
İnsanlık Üzerine Anlatılan O Muhteşem	
Büyük Hikâyeler	
Tarihin Beyaza Boyanmış Versiyonları	
İstenmeyen Sonuçların Güzel Yasası.....	30
Beyaz Erkekler Tarihi: Beyaz Erkekler	
Hakkında Beyaz Erkekler İçin Yazıldı.....	34
Küreselleşme 1493'te Başladı.....	37
Dışarıdan Müdahaleler Ters Teper	38
3- SON KULLANIM TARİHİ:	
GERÇEKLERİN DE RAF ÖMRÜ VARDIR.....	41
Gerçeklerin Raf Ömrü	41
Görünen Gerçek Her Seferinde Aldatıcıdır	44

4- BEYİN MİTLERİ: BEYNİMİZLE Mİ	
KALBİMİZLE Mİ ÂŞIK OLURUZ?.....	53
Gizli Beyin	
Beynin Duygusal Hayatı	
Beynin Cinsiyeti Yoktur	
Bilgisayar Değildir	53
Erkek Beyni-Kadın Beyni	55
Beynimiz Bir Bilgisayar Gibi midir?.....	58
5- BEDEN HİKÂYELERİ: VÜCUDUMUZ	
HİÇ DE MÜKEMMEL DEĞİLDİR.....	67
Bedenimiz Mükemmel mi?	
Vücudumuzda Ne Var Ne Eksik?.....	67
6- HATA BİLİMİ: NEDEN EN APTALCA	
KARARLARI EN ZEKİLER ALIR?	71
Bilinçli Zihinlerimizin Bilinçsiz Kökenleri	
Zihnimizin Çalışma Şekli Nedir?	71
Bilişsel Sorunlarımız Var	75
Rasyonel Değil Sezgisel Kararlar Alırız	79
İnsanın Mantıklı Davranmasını Beklemek	
Ne Kadar Mantıklı?.....	81
7- İNSANİYET BAHÇESİ: HAYVANLARDA	
NEDEN KENDİ YANSIMALARIMIZI ARARIZ?	84
Hayvanlar Üzerine Yarattığımız Alegoriler	85
8- KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME EFSANESİ:	
BİR İNSAN, OLABİLECEĞİNİN EN ÜSTÜ OLABİLİR Mİ?	90
Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi	
Kişisel Gelişimcilerin Temel Tezleri	90

9- EINSTEIN GİBİ DÜŞÜNMEK: İLHAM PERİLERİ, YARATICILIK MİTLERİ VE EVREKA ANI EFSANESİ	95
İlham Perileri Neden Gelmez?	
Aha (Evreka Anı) Var mı?.....	95
Yenilik Eskiye Yeni Elbise Giydirmektir	100
Beyin Fırtınası Gerçek mi?	105
Yalnız Mucit Efsanesi.....	106
10- GERÇEKLİK BOZULDU: MATEMATİKSEL ALDATMACALARIN KARANLIK SANATLARI	110
Matematiksel Aldatmacanın Karanlık Sanatları.....	110
Zihin Oyunları	111
11- ATAERKİL EKONOMİ: KADINLAR NEDEN UNUTULDU?	116
Cinsiyetçi Söylem Yeniliklere Karşı.....	116
12- PİYASA EKONOMİSİ: PİYASALAR ÖZGÜR DEĞİLDİR, SERBEST PİYASA YOKTUR	123
Küresel Ekonomi Gerçekte Nasıl Çalışır?.....	125
13- DEĞER GASPI: ZENGİNLİK YARATMA KONUSUNDA ANLATILAN MASALLAR	128
Büyük Aldatmacalar:	
Devlet Küçülmeli, Özel Sektör Gelişmeli.....	128
Ne Neoliberalizm Ne de Küresel Şirketler Yenidir	129
14- HARCARIM ÖYLEYSE VARIM: PARA HER ŞEYİ SATIN ALABİLİR Mİ?	134
Harcadığımız Şey Hayatlarımızdır	137
Piyasa Ekonomileri Her Şeyin Fiyatını Belirleyemez.....	139

15- İKTİSAT EFSANELERİ: EKONOMİK DAVRANIŞLARIMIZI AÇIKLAMANIN	
TEK BİR YOLU YOKTUR.....	141
16- NORMALLİK TAKINTISI: NORMAL MİYİM?.....	149
17- KADIN MERKEZLİ EFSANELER:	
TEK TAŞ EFSANESİ NASIL BAŞLADI?	153
18- BASİTLİK: HAYAT KURTARIR	160
19- ASLA VAZGEÇME MİTİ:	
ASIL OLAN KAZANMAK MI?	168
Kırmızı Kraliçe Etkisi	
Değişim Her Zaman İyi midir?	
Yeni Fikirleri Sevdığımız Efsanesi	168
Vazgeçen de Kazanır.....	171
Hareketsiz Durmak Kaybetmekle Eşdeğerdir.....	176
20- İNSAN ÖMRÜNÜ UZATAN MODERN TIP DEĞİLDİR	178
21- MEDENİYETİN SAĞLIK MİTLERİ:	
ÜLSER VE STRES	182
Satılık Hastalıklar ve Aslında Biz Hasta Değiliz	184
Depresyon Bir Zengin Hastalığı Değildir	188
22- IRK SAFSATALARI: BEYAZ IRK DAHA MI ZEKİ?	191
Her IQ'su Yüksek Olan Zeki mi?	
Neden Bazı Ülkeler İleri Gitti,	
Bazıları da Yerinde Saydı?.....	194

23- “KAZA MI KADER Mİ?” ÖNGÖRÜLERİ:	
“KAZALAR FITRATTIR ENGELLENEMEZ” Mİ?	201
24- GELECEK KOMPLOLARI:	
GELECEK ÖNGÖRÜLERİ NEDEN HEP DOĞRU ÇIKSIN?.....	206
Kötü Dünya Sendromu	
Sanal Gerçeksizlik	
Gözetim Kapitalizmi	206
Hiçbir Toplum Değişimden Kaçamaz.....	209
Sanal Gerçeksizlik.....	210
Robotlar İşimizi Elimizden Alacak mı?	214
Distopyalar Gerçeğe Dönüşebilir mi?	217
25- SOSYAL EFSANELER:	
NEDEN MUTLU OLAMIYORUZ?.....	224
Odaklanma ve Motivasyon Efsaneleri	
Köy Etkisi	224
Nasıl Odaklanırsınız?	226
Motivasyon da Bir Efsane mi?.....	229
Neden Yüz Yüze Temas?.....	230
26- SON SÖZ: BÜYÜKLERE MASALLAR.....	232
Zehirlenmiş Bir Prensesin Öpmeye	
Uyandırılmayacağı Klinik Deneylerle Kanıtlandı	234
KAYNAKLAR.....	237
FAYDALANDIĞIM İNTERNET KAYNAKLARI	239

TEŞEKKÜR

Ben hikâyeleri anlatmayı ve dinlemeyi seviyorum. Çünkü onlardan aldığım ilhamla parlak fikirler geliştirebiliyorum. Kitaplarımı yazmadan önce işin araştırma kısmında ise çalışmalarım da topladığım binlerce veriyi toplayan ve yazıya döken yüzlerce araştırmacı, gazeteci, bilim insanı ve yazar var. Onlara teşekkürü bir borç bilirim.

Bu kitabımda da hikâyelerin büyük bir kısmını *Guardian*, *Penguin Random House*, BBC, *Financial Times*'da yer alan haberler, analizler ve dokümanlardan aldım. Emeği geçen yazar ve editör arkadaşlarıma teşekkür ederim. Her ne kadar onlar beni tanımıyor olsalar da.

Kitapta birçok kişinin emeği geçti. En başta kitaba fikrini veren arkadaşım Psikiyatır Dr. Muzaffer Kaşer oldu. Kitabın bölümleri için doküman ve kaynak sağlayan yakın arkadaşlarım Dr. Bahar Eriş, Psikiyatır Doç. Dr. Elif Mutlu'ya ayrıca teşekkür etmek isterim. Psikiyatır Dr. Ağâh Aydın ile yaptığımız uzun sohbetler hem bu kitaba hem de yeni projelere ilham verdi.

Diyorum ki acaba hayatımda onlar olmasa şimdiki ben, ben olur muydum? Sevgili eşim İlknur Ceylan Altun, ikiz oğullarım Özgür Altun ve Barış Altun. Unutmayın bu kitabın yaratılmasında sizin de büyük payınız ve desteğiniz var. Hepinize teşekkür ediyorum.

Son teşekkürüm de Destek Yayınları'na. Destek Medya Grup Başkanı Yelda Cumalıoğlu ve Genel Yayın Yönetmeni Ertürk Akşun olmasa kitabım okuyucularıyla buluşamazdı.

Doğrudur önemli olan neye sahip olduğumuz değildir, asıl olan sahip olduklarımızla ne yaptığımızdır.

GİRİŞ

Hep bir anlam arayışı içinde olan insan, uzunca bir süre “neden yavruların anne ve babalarına benzediğine (kalıtım) kafa” yoruyordu. Sahi bebekler neden ebeveynlerine benzer?

Mühim mevzu... İnsanlık tarihine baktığımızda benzeme konusunun, bilginlerin ve filozofların aklını diğer mevzular gibi uzunca bir süre meşgul ettiği anlaşılır. MÖ 530 dolaylarında –aslında biz onu bağıntısıyla biliriz– İtalya’da yaşayan yarı gizemci, yarı bilimci Pisagor, kalıtımla ilgili en çok kabul gören teorisini ortaya atmakta bir beis görmedi. Ona göre, kalıtım bilgisi erkeğin menisinde taşınıyordu. Meni erkeğin bedeninde dolaşıyor, her kısımdan esrarengiz buharlar emerek bu bilgileri topluyordu. İlginçtir zamanla meni erkeğin bedeninin her kısmının adeta seyyar kütüphanesine dönüşüyordu. Yani kişinin yoğunlaşmış özütüne. Bu bilgi tohumları çiftleşme sırasında dişi bedenine aktarılıyordu. Rahme ulaşan meni annenin beslemesiyle cenine dönüşüyordu. Pisagor’a göre, erkek ve dişi bir işbölümü yapmıştı. Baba cenini oluşturmak için gereken temel bilgiyi topluyor, anne de bu verilerin yavruya dönüşmesi için gereken besini sağlıyordu. Bu durumda annenin içi rahattı. Bu teoriye sonradan, ceninin tüm özelliklerini belirlemede spermin merkezi rolünün altını çizerek şekilde “spermizm” adı verildi. Daha sonra Pisagorcular işi biraz daha ileri götürdüler. Onlar üçgenlerin gizemli geometrisine saplantı derecesinde tutkundular. Kalıtımda da üçgensel bir uyum olduğunu iddia ediyorlardı. Neyse uzatmayalım, konuyu dağıtmayalım.

Bugün artık biliyoruz ki insan yavrusunun anne rahmindeki gelişim şekli hiç de öyle Pisagor'un söylediği gibi değil. Uzunca bir zaman önce, bu fikir geçerliliğini yitirdi. Birçok fikir ve teori gibi. Bilim, yeni şeyler keşfederek ve yeni fikirler geliştirerek ilerlemek ister. Ancak yenilerin gelişebilmesi için öncelikle eskilerin ölmesi lazım gelir. Peki bugün hangi fikirler ve söylemler artık emekliye ayrılmalı? Yanıt, aksisi kanıtlandığında.

Öte yandan görünüşe göre de gerçekler yanıltıcı olabilir. Sabahın erken saatlerinde güneşi izlediğinizde, ufkun ötesinden yükseliyor gibi görünür. Gün boyunca gökyüzünü boydan boya kat eder ve sonunda batar. Bu bizi, güneşin etrafımızda döndüğünü düşünmeye iter. Yüzyıllar boyunca insanlar bunun böyle olduğuna inandı. Ama daha sonra öğrendik ki işin aslı öyle değilmiş. İnsanlık gerçek olduğunu bilmediği bir fikre inanmış, durmuş.

16. yüzyılda gökbilimci Nikolas Kopernik, diğer gökbilimcilerin daha önce bu konuda şüpheleri olmuş olsa da bunu fark eden ilk kişi oydu. Kopernik Devrimi, yani Dünya'nın Güneş Sistemi'nin merkezinde olmadığı fikri, ilk açıklandığında ne yazık ki insanlar üzerinde şok etkisi yarattı.

Evet Yanılmışlardı

Yüksek bir yerden aynı boyutta bir ahşap ve metal parçası atsaydınız ne olurdu acaba? Yere ilk düşen hangisi olurdu? Aristoteles ağır olanın, metal parçanın daha hızlı düşeceğini düşünmüştü. Aslında olan bu değildi. İkisi de aynı hızda düşüyordu. Ama Aristoteles, doğru olduğunu söylediği için ortaçağda herkes bunun doğru olması gerektiğine inanıyordu. Aristoteles bunu söylediği için başka bir kanıt da gerek olmadığı düşünülüyordu. Ne tuhaf.

18. yüzyılda Galileo Galilei'nin bunu sınamak için eğik Pisa Kulesi'nden ağırlıkları eşit olan ahşap bir topu ve savaş güllesini aşağı bıraktığı söylenir. İlginçtir ikisi de aynı anda yere ulaşırlar. Yani Aristoteles yanılmıştı. Ne var ki bunu çok daha önce göstermek de gayet kolay olmaz mıydı? İşte diyorum ya, insan enteresan bir canlı.

19. yüzyılın ortalarına geldiğimizde bir sürprizle daha karşılaştık. O zamana kadar insanlar, hayvanlardan tamamen farklı ve Tanrı tarafından tasarlanmış olduklarını düşünüyordu. Fakat Charles Darwin'in doğal seçim yoluyla Evrim Teorisi, insanlarla şempanzelerin ortak atalara sahip olduğunu ve Tanrı tarafından tasarlandığımızı varsaymaya gerek olmadığını gösterdi. Darwin'in teorisi, nasıl maymunumsu yaratıklardan geldiğimizi ve onlara ne kadar yakın olduğumuzu ortaya koyuyordu.

İngilizcesi "science" olan ve "bilim" olarak Türkçeleştirdiğimiz sözcük, 18. yüzyılda bile bugünkü anlamında kullanılmıyordu. Öncesine kadar bilginin gözlemden ziyade bir tür sezgi-den türetilebileceğine inanılıyordu. O zamanlar bizim "bilim" dediğimiz şeye "doğa felsefesi" adı verilmişti. Mesela 17. yüzyılın sonlarında Newton, yaptığı şeyin doğa felsefesi olduğuna inanıyordu ve ünlü kitabını *Doğa Felsefesinin Matematiksel Prensipleri* olarak isimlendirmişti. Kısacası, eskiden "doğa felsefesi" denen şeye biz bugün "bilim" diyoruz.

İnsanlık tarihinin belli aşamalarında kimileri, bilimin ilerleyebileceği kadar ilerlediğini, artık başka önemli bir ilerlemenin olamayacağına inanmıştı. Örneğin bazıları Newton'un mekaniğinden sonra fizikte artık önemli bir teorinin gelemeyeceğini ya da telefonun veya fonografin icadından sonra artık icat edilecek önemli bir şey kalmadığını zannediyorlardı.

Kopernik'in Güneş-merkezli astronomisi, Batlamyus'un – Aristo'nun da benimsediği– Dünya-merkezli sistemini yıkarken,

Galileo, teleskopuyla yaptığı gözlemler sayesinde Aristo kozmolojisinin temellerini sarstı. Kendi bilim yapma yönteminde matematiğe başvurmayan Aristo'ya karşılık, özellikle Kepler ve Galileo ampirik bilimde matematiğin kullanılması alışkanlığını başlattılar ve bu alışkanlık günümüze kadar geldi.

Bilimde her doğru, gelecekte “daha doğru” tarafından yanlışlanıncaya kadar doğrudur (Karl Popper). Yanlışlanabilirliği olması bilimsel yöntemin zayıf noktası değil, tersine gücünü aldığı dayanak noktasıdır. Bilimsel devrimler “daha doğrunun” “doğruyu” silmesiyle değil yeni bir katman olarak onun üzerine yapılanmasıyla var olurlar.

Peki felsefeciler ne yapmışlardı? Onlar da benzer kehanetlerde bulunmuşlardı. Misal 19. yüzyılda Hegel kendi felsefesinin, felsefenin ulaşabileceği en son nokta olduğunu zannetmişti. İşte diyorum ya insan kibirli bir canlı. Tabii ki onların bu düşünceleri bugün yüzümüzde müstehzi bir ifade bırakır. Bu kişilerin düştüğü hataya düşerek bilimin, teknolojinin ve felsefenin sonunun geldiğini ilan etmek büyük bir yanlış olur.

Kendi yarattığımız mitlere, yalan yanlış bilgilerle inanmak her zaman kolayımıza gider. Tüm o akıldışı önyargılar ve uçuk hayal gücüyle insanı da anlatan, yanlış anlaşılmalara dolu bir bahçedeyiz. Dediler ki: “Bir evreka anı vardır, yeni fikirler ampul gibi yanar, yenilik işte o an çıkar.” Bu söylemlerle konuyu bambaşka bir yere götürdüler. Sanki “o an” olmasa mucidimiz o icadı geliştiremezdi. Yani Newton'un kafasına elma düşmeseydi, Yerçekimi Kanunu'nu bulamayacaktı.

Peki neyin tarih olacağına kim karar veriyor? “Nesnel tarih” denilen bir şey var mı? Tarihçiler bilimle mi yoksa hikâyeyle mi uğraşırlar?

Şu an bu satırları yazarken inanır mısınız “Geçmişin bizim için neler sakladığını kimse bilemez” sözü yankılanıyor kulaklarımda. Çünkü tarihsel ve siyasal kimi anlatılanın da aslında öyle anlatıldığı gibi olmadığını fark etmiş bulunuyorum.

Anlatılanlar gerçek olmayabilir. Shakespeare’in oyunlarının hiçbiri kendi yaşadığı dönemin İngiltere’sinde geçmez. Neden mi? Çünkü Shakespeare sadece bir deha değildi, ihtiyatlı dehaydı. Bu vesileyle yeri gelmişken söyleyeyim. Shakespeare’in *Kral Lear* oyunu Lear adında bir kralla ne kadar ilgiliyse, Albert Camus’nün *Veba* romanı da vebayla o kadar ilgilidir. Fransız yazar 1947’de yayımlanan romanının ana tezini, 1941’de, Fransa Nazi işgali altındayken tasarlamıştı. Geçmişte Oran şehrini kırıp geçiren veba hastalığını, Nazizm’e benzetiyordu. Salgınla, hayatı pahasına, kahramanca savaşan Dr. Rieu ise gerçek bir özgürlük savaşçısını simgeliyordu. *Veba*’da biyolojik bir felaket, insanların zaafı, arzuları ve hayalleri için bir deney tahtasına dönüşür.

Sizi gerçeğin fethinden geri tutmaya ant içmiş gerçeklerle karşılaşmaya hazır mısınız? Bir yazar, bir felsefeci, bir sanatçı, bir bilim insanı niçin vardır? Başka insanların göremediklerini görmek, bilinmeyi öğrenmek ve doğru bildikleri şeyi söylemek için. Onlar ortak bir yazgıya sahiptirler. İnsanların göremediklerini görmek, insanlara göstermek, bilinmeyi öğrenmek için onlara gereken tek şey “cesaret”tir. Her türlü tehlikeyi göze alma cesareti.

Galileo Galilei çok dramatik bir örnekti. Galileo yaşamayı tercih etti. Trajik bir figüre dönüşmesinin sebebi mahkemeye yüzleşmiş olmasıydı. Çünkü bir pazarlık yaptı, hayatta kalmak, arada bir yerde tutunmak için bir şeylerden ödün verdi. Ama fikirleri de ölmedi.

Fikir insanları, bu arada felsefeciler de, tarih boyunca birçok kez bazen bireyleri bazen de kitleleri düşünceler, idealler ve